

СЕКЦІЯ 1

ВИЩА ОСВІТА ЯК ЧИННИК ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Левченко О. М.

доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Світові тренди інноваційного розвитку останніх років визначаються дією низки взаємопов'язаних аспектів. По-перше, характерними тенденціями стали стрімкий розвиток мережевої економіки та різноманітних форм горизонтальної інтеграції суб'єктів бізнесу, освітніх і наукових установ, органів державної влади й місцевого самоврядування, громадських організацій, територіальних громад тощо. По-друге, детермінантою трансформації усіх сфер економіки і життя суспільства виступають виникнення й швидка експансія сучасних технологій поширення та обміну інформацією (дистанційна зайнятість, дистанційне навчання, створення систем штучного інтелекту, блокчейн, технології обробки великих даних, реалізація концепції «Інтернет речей» тощо). По-третє, безальтернативною вимогою подальшого цивілізованого розвитку суспільства стало усвідомлене прагнення до найбільш раціонального й ефективного використання ресурсів (енергетична ефективність, екологічність). І, по-четверте, для розвинених країн світу стало нормою домінування людиноцентричного підходу (смарт-технології, брендинг території, інклюзивність)[3].

До недавнього часу еталоном організації взаємодії учасників інноваційного процесу у світі вважалася потрійна спіраль «TripleHelix», яка включає співпрацю в системі «державна – виробництво – освіта і наука». У теперішній час більшість дослідників схиляються до раціональності доповнення такої моделі ще однією категорією ключових стейкхолдерів, зважаючи на посилення ролі громад і суспільства. Так, модель четвертинної спіралі «QuadrupleHelix» забезпечує взаємодію чотирьох основних груп стейкхолдерів в системі: «державна (уряд) – промисловість (бізнес) – академічна спільнота (університети) – громади (громадянське суспільство)».

Тенденції зміни кількісних показників розвитку закладів вищої освіти (ЗВО) в Україні характеризуються негативною динамікою. Зокрема, кількість студентів, які навчалися в університетах, академіях, інститутах, зменшилася від 2372,5 тис. осіб станом на початок 2007/2008 навчального року, до 1266,1 тис. осіб на початок 2019/2020 навчального року (рис. 1). Аналогічні тенденції характерні й щодо зміни чисельності студентів коледжів, технікумів, училищ – від 441,3 тис. осіб до 173,6 тис. осіб, відповідно.

Рис. 1. Динаміка кількості студентів, які навчалися у ЗВО, на початок навчального року, тис. осіб

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [1].

Основні причини таких кількісних змін полягають як в площині загальної демографічної кризи, тобто зумовлені значним фактичним зменшенням чисельності населення відповідних вікових груп, так і пов'язані з масовим міграційним відтоком молоді для навчання й працевлаштування за кордон, яке мало місце впродовж останніх років. З рис. 2 бачимо, що кількість українських студентів, які навчалися за кордоном, в останні роки стрімко збільшувалася. За результатами досліджень Аналітичного центру CEDOS їх кількість зросла з 28507 осіб у 2010/2011 навчальному році до 75785 осіб у 2016/2017 навчальному році, а за прогнозними розрахунками CEDOS у 2017/2018 навчальному році за кордоном навчалася не менше 83 тис. українських студентів.

Рис. 2. Динаміка кількості українських студентів, які навчалися за кордоном, та іноземних студентів в Україні, осіб

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [1] та результатів досліджень і прогнозів Аналітичного центру CEDOS [2]

Стосовно іноземців, які навчалися у закладах вищої освіти в Україні, необхідно відзначити, що у 2010/2011 навчальному році їх кількість складала 38166 осіб, а в 2019/2020 навчальному році – 60006 осіб, тобто також мала місце тенденція до збільшення. Однак, упродовж 2014-2018 років кількість українських студентів у закордонних ЗВО доволі суттєво перевищувала кількість іноземців, які навчалися у вітчизняних закладах вищої освіти.

До активізації виїзду молоді з України в останні роки призводили як чинники якості й доступності вищої освіти (обов'язковість здачі ЗВО, висока вартість навчання, низький рівень матеріально-технічного забезпечення навчального процесу тощо), так і значною мірою можливості подальшого працевлаштування, рівня доходів та якості життя у зарубіжних країнах з більш високим рівнем соціально-економічного розвитку.

Водночас, за новітніх умов дистанційна освіта та дистанційна зайнятість перетворюються у нові глобальні виклики сучасності. Наслідки експансії пандемії коронавірусу у світі мають безпрецедентний вплив як на розвиток економіки в цілому, так і вищої освіти, зокрема (табл. 1).

Таблиця 1

Наслідки та ризики експансії пандемії коронавірусу у світі

Для економіки:	Для вищої освіти:
– загрози для життя і здоров'я населення;	– перехід на дистанційну форму навчання;
– фінансово-економічна криза;	– зростання інформаційного перевантаження;
– скорочення глобальних прямих іноземних інвестицій, а також приватних інвестицій;	– неготовність певних категорій викладачів до роботи в режимі онлайн;
– суттєве зниження економічної активності у більшості галузей (автомобільна промисловість, авіакомпанії, готельний, ресторанний бізнес і дозвілля тощо);	– відсутність ефективних навичок тайм-менеджменту серед учасників освітнього процесу, і, як наслідок, порушення термінів проведення онлайн-заходів;
– ліквідація багатьох суб'єктів малого і середнього бізнесу;	– перевантаженість мережі Інтернет у пікові години;
– висока інфляція, зростання цін;	– недосконалість локальних систем дистанційного навчання ЗВО;
– дистанційна зайнятість;	– неготовність здобувачів вищої освіти до самостійного опрацювання значних обсягів матеріалу;
– зростання рівня безробіття;	
– негативні наслідки дезінформації, нагнітання панічних настроїв.	– після завершення карантинних заходів система вищої освіти багатьох країн суттєво трансформується з урахуванням набутого досвіду.

Джерело: складено автором.

Перспективи розвитку вищої освіти України у післякризовий період вбачаємо у необхідності спільної участі ЗВО у формуванні та розвитку інноваційно-інтегрованих структур (ІС) різних типів шляхом вирішення таких завдань, як: створення на базі університетів потужних дослідницьких центрів та спрямування їх діяльності на вирішення нагальних питань розвитку регіону / країни; розвиток сучасної інноваційної інфраструктури та формування інноваційних екосистем; вдосконалення організаційно-регуляторного впливу в умовах децентралізації влади та управління, запровадження smart-підходу до організації управління; освітньо-професійна підготовка фахівців для ІС; професійний розвиток працівників ІС; фінансовий аналіз, аудит та інформаційний супровід ІС; податкове регулювання діяльності ІС; кадрове забезпечення ІС; інвестиційне забезпечення ІС; стимулювання підприємницької активності ІС; соціальний розвиток ІС; забезпечення національної безпеки.

Література

1. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 03.04.2020).
2. Звіт за результатами діяльності Аналітичного центру CEDOS у 2019 році. URL: <https://cedos.org.ua/uk/pages/zvit-za-rezultatamy-diialnosti-analitychnoho-tsentru-cedos-u-2018-rotsi> (дата звернення: 03.04.2020).
3. Levchenko O., Tkachuk O., Tsarenko I. Strategic priorities of innovative development of Ukraine in the context of the global world tendencies. Development of the innovative environmental and economic system in Ukraine: [collective monograph] / in edition V. Khudolei, T. Ponomarenko. OKTAN PRINT s.r.o. Czech Republic. Prague, 2019. P. 8-21.

Барановський М. О.

доктор географічних наук, професор
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна

АКАДЕМІЧНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Постіндустріальна, високотехнологічна економіка, яка вже стала реальністю в провідних країнах світу, переконливо доводить, що ключову роль у розв'язанні проблем модернізації господарства України мають відігравати процеси створення, поширення та використання знань. Знання наразі фактично перетворилися на частину виробництва у доповнення до землі, праці та капіталу і все частіше розглядаються як рушійна сила місцевого, національного та глобального економічного розвитку.

Зміна ролі освіти та науки в постіндустріальній економіці, зростання попиту на прикладні результати наукових досліджень зумовили формування